

MARBÄCK

VÅR HEMBYGD

2015

Marbäcks bygdeblad

Årgång 6

Stöd hembygdsföreningen och vår målsättning att bevara
hembygdens kultur, samt ha en
”levande” Hembygdsgård

Vi är nu 113 betalande hembygdsvänner
Som medlem, hör gärna av Dig och kom med förslag
på aktiviteter som vi kan genomföra tillsammans

Sätt in medlemsavgiften 80 kr / medlem på
föreningens bankgiro 225-9109

Vill Du hyra Hembygdsgården till någon aktivitet,
hör med vår vaktmästare
Rolf Henriksson 0380 /42035

Redaktionskommitté:

*Bengt Nilsson, Christer Källner, Lars Källner,
Johan o. Veronica Örfelth*

Omslagsbild:

*Det timrade utedasset vid
Hembygdsgården
Foto: Johan Örfelth*

Stora Lillienbergska fideikommisset

Själva ordet fideikommiss synes komma av latinska *fides* med betydelsen trohet och committere som betyder att anförtro. På så vis kom *fideicommissum* att stå för något som blir ”anförtrott på heder och samvete, åt någons ärlighet” och har troligen sitt ursprung i den romerska ätten, där man åt förste arvtagaren anförtrodde som en hederssak att uppfylla arvlåtarens yttersta vilja.

För svensk del innehöll testamentsstadgan av år 1686 bestämmelser för instiftandet av fideikommiss, där det bland annat heter ”at göra til sin Families Heder och Conservation”. Föreskrifterna för denna apparat finns sedan upptaget i 1734 års lag. Efter det blev bildandet av fideikommiss vanligt och under 1700-talets lopp instiftades ett par hundra stycken.

I denna anda instiftade Erik Magnus Lillienberg, 4 april 1751 på Ågerup i Kristianstads län, det som kom att kallas Stora Lillienbergska fideikommisset. Till detta hörde förutom Ågerup med tillhörande gårdar, ett antal gårdar i norra Småland styrda under Brunseryd i Marbäck socken samt Stensnäs med underlydande i Ryssby socken.

Erik Magnus föddes 18 oktober 1673 på Brunseryd. Hans far Daniel Jönsson Dreffling var borgmästare i Eksjö, kronofogde över Norra och Södra Vedbo härad och ägare till Brunseryd med flera gårdar. Daniel uppges härstamma från en Tyrolsk adelsätt och hans söner Erik Magnus och Daniel adlades 1705 med namnet Lillienberg.

Erik Magnus var en tid student i Lund och var några år vice fiskal på Göta hovrätt. Därefter ses han som häradshövding i Kalmar, senare också med samma befattning i flera olika härad i Skåne, där också Ågerup kom i hans ägo.

Lagman Erich Magnus Lillienberg 1673-1752.

(Foto utlånat av Katarina Steiernclou-Lillienberg, Schedingsnäs.)

Genom åren hade Lillienberg blivit en betydande egendomsägare och bland annat köpt ett 30-tal gods och gårdar i norra Småland, blivit tilldelad svenskt adelskap och vunnit anseende och status. Mot den bakgrunden ter det sig inte underligt att han kände sig manad att instifta ett fideikommiss för att "konservera" sin familjs heder och tillgångar i ett egendomskomplex som inte fick avsöndras eller förminskas, utan ärvas och förvaltas i sin helhet.

Han ingick äktenskap 1704 med Sara Petré i hennes andra gifte. Hon var första gången gift med Anders Westerheim, adlad Westersköld, med vilken Sara hade fått tolv barn.

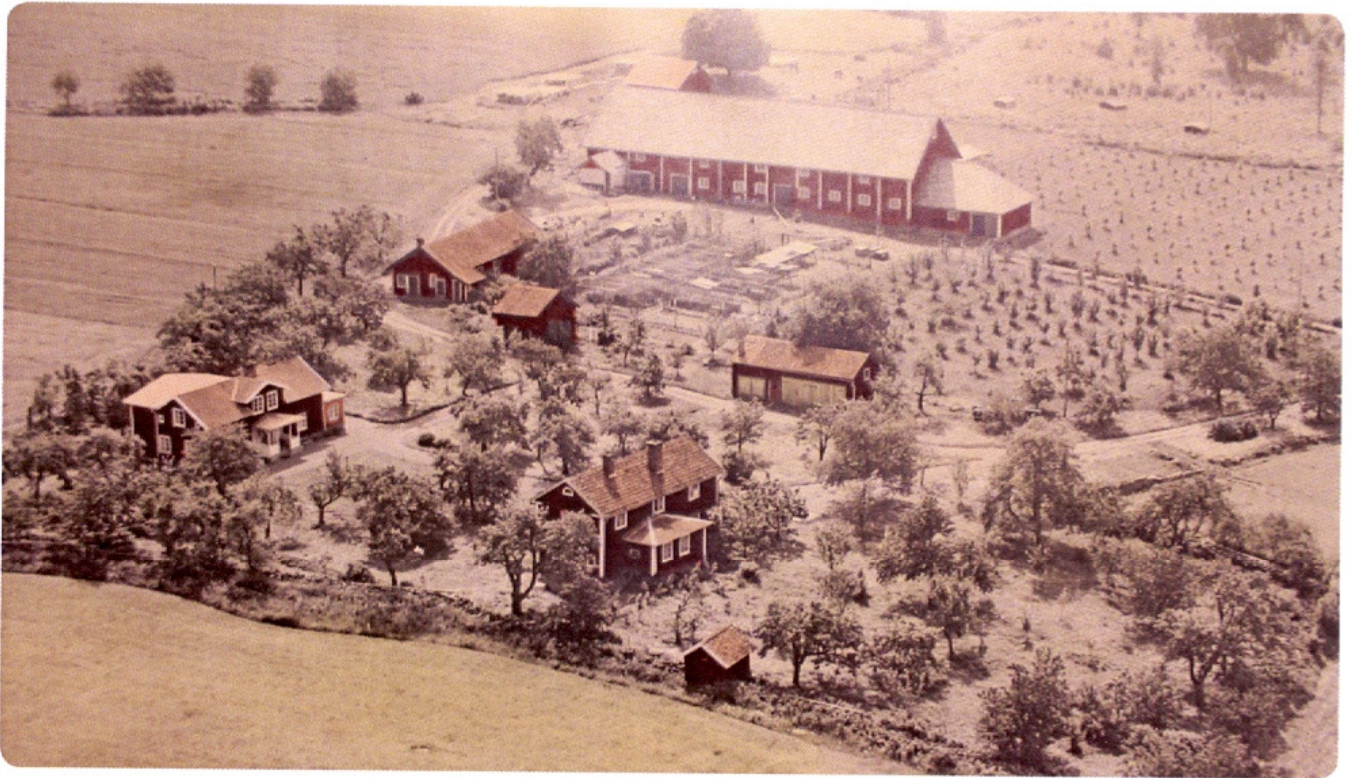
Erik Magnus och Sara fick ett gemensamt barn, Anders, född 1705 och död 1743, ogift och utan barn. Sedan både hustrun Sara och sonen Anders dött förordnade Erik Magnus sin brors äldste son, Anders Daniel Stiernclou - Lillienberg, till efterträdare av fideikommisset. Erik Magnus dog 1752.

Arvsföljden skulle sedan växla, enligt ett komplicerat system, mellan olika släktgrenar i samma generation, vilket ofta ledde till tolkningsproblem och tvister. Det mest ovanliga i detta fall var att fideikommisset kom att ärvas i sidled till siste kvarlevande arvsberättigade innan nästa generation tog vid. På så vis var många som possederade egendomen ålderstigna redan vid tillträdet. Märk väl att även kvinnorna hade arvsrätt till fideikommisset. År 1919 blev fideikommisset genom kunglig resolution omvandlat till fideikommisskapital. Samma år ansökte- och försålde grevinnan Matilda Lovisa Napoleona Mörner, född Palmqvist, 19 gårdar i norra Småland varav 9 gårdar som fideikommisset ägde i Marbäck till sonen greve Claes Mörner. Han sålde i sin tur ut gårdarna och då fick arrendatorerna första tjing på dessa. Under fideikommissets 200-åriga tillvaro hade ett 20-tal personer och släktgrenar varit innehavare av egendomen.

Christer Källner

Källor: Åkerhielm Erik, Småländska Fideikommiss
Johansson Linus, Gamla papper berättar
Faag Sigvard, Haurida - en socken i Aneby

Brunseryd med fruktodlingar, pälsdjursburar mm. Flygfoto omkring 1950.

Lillienbergiska fideikommisset i Marbäcks socken

År 1919 när respektive brukare och arrendator fick erbjudande att friköpa sina brukade gårdar var f.d. fräsegården Brunseryd, säte av fideikommissets förvaltning i norra Småland, och då främst i Marbäck.

Vid friköpandet bestod gårdarna av:

Övre Brunseryd (med Stibbarp husartorp o. utjord),

Nedre Brunseryd,

Häljarps två gårdar

Ingelsbo

Knivarp norrgård

Knivarp södergård

Mossarp

Södra Notåsa två gårdar (Stockholmshem)

Ormestorp

Råby östergård

Råby västergård

Stallarp

Lilla Högaskog frälse utjord

Dessa 15 gårdar utgjorde c:a 1/7 del av socknens i mantal satta jord.

Brunseryd

Under slutet av 1800-talet bestod Övre Brunseryd av två gårdar, varav Karl, J. Sandberg brukade den ena gården och Ludvig Karlsson den andra. Ludvig som var född på Brunseryd och ogift när han tillträdde arrendet där, han var även skogsförvaltare på de gårdar som ingick i Lillienbergiska fideikommisset. Han var inte utbildad (skolad) skogvaktare, så i samband med att styrelsen av fideikommisset önskade tillsätta en utbildad man till tjänsten slogs gårdarna ihop som brukningsenhet och mangårdsbyggnaden på Ludvigs gård blev skogvaktarbostad.

Ludvig som då hade blivit uppsagd från sitt arrende, hade vid den tiden bildat familj, fick nu med hjälp av en släkting ekonomisk hjälp att köpa Fagerhult, som vid den tiden var till salu. Köpet gjordes upp år 1896 då familjen tillträdde och flyttade dit.

Det berättas att Ludvig som var en nykterhetsivrare, inte tyckte att de "blöta fester" som förekom i samband med arrendeuppbörderna var förenliga med hur han ville leva och kom på det viset på kollisionskurs med fideikommissägarna.

Karl, J. Sandberg friköpte Brunseryd år 1919, och var farfars far till nuvarande ägaren Anders Sandberg. Mellan dessa två generationer brukades och utvecklades gården först av farfar nämndemannen Gideon Sandberg och därefter av pappa Göran.

Utvecklingen på lantbrukssidan har gått fram i snabb takt under det gångna seklet, och gårdens brukare har varit kreativa och hakat på med olika projekt. Från början med olika trädgårdsprodukter, körsbär och fruktodlingar, pälsdjursuppfödning med blåräv och nutria, virkesförädling m.m. Vad nuvarande ägare har för inriktning på sitt lantbruksföretag får vi höra till sommarens gårdsutflykt den 28 juni, då vi har förmånen att få besöka Brunseryd.

Bengt Nilsson

Källa: Gamla papper berättar – Linus Johansson

Med anledning av osäkerheten inom bankvärlden infann sig häromdagen en bonde på en bank i Vetlanda och bad att utfå hela sitt tillgodohavande, omkring 500 kronor, å en medförd sparkassebok. Framställningen bifölls. När han väl fått pengarna uppräknade, sade han:

— Ja, ja sulle be å få sätta in dom igen.

Kassören: — Vad skulle det då tjäna till att ta ut dom?

Bonden: — Ja sulle bara si ätter, om di fanns kvar.

På jakt

Baronen: — Jag är säker på att jag träffade den här gången, Hultgren. Såg inte Hultgren hur fjädrarna flögo?

Skogvaktaren: — Jo, herr baron, och de togo fågeln med sig!

Årskrönika 2014

Julfesten den 10 jan. blev inledningen av föreningens verksamhet. Allt var på topp, enda felet var bara att alla som önskade deltaga ej fick plats!

Birgit von Malmborg och Bobby Mrozowski berättade julminnen, Lars-Olof Nilsson deklamerade Viktor Rydbergs "Tomten", och sjöng även "Knalle jul" till Barbro Ferms pianoackompanjemang. Hon hade även en musikgissning och avslutade med sitt härliga framförande av "Tomtarnas vaktparad".

Årsmötet den 14 mars, hade vi ett gott medlemsdeltagande och trevlig gemenskap. Vid val till styrelse blev Lars Källner omvald som ordförande på ett år, och omval på två år av Christer Källner, Katrina Kylefjord, Bengt Nilsson, Stefan Söderlund och Johan Örfelth. Kvällens stora begivenhet var annars visningen av de gamla foton som dokumenterats under året. Med en inlånad dataprojektor visade Lars-Erik Karlsson ett urval av bilder som med stort intresse kommenterades av publiken.

Vid konstituerande sammanträde efter årsmötet beslutade styrelsen att till vice ordförande välja Katrina Kylefjord, sekreterare Bengt Nilsson, kassör Inger Källner (ej styrelsemedlem), intendent Johan Örfelth och ekonomisk redovisning Stefan Söderlund.

Lördagen den 26 april samlades ett dussin arbetsvilliga hembygdsvänner för att förbereda årets Valborgsmässofirande med diverse jobb runt om i hembygdsparken.

Valborgsmässoafton firades traditionellt med samling i Kyrkan där Barbro Linne' r höll en andakt, Inger Källner läste dikter och Göran Johansson sjöng till Margareta Vittgårds ack.. Efterföljande firande med kaffe i Hembygdsgården, vårtal vid brasan av Ingrid Persson, Hullaryd, och de vackra vårsångerna sjungna av Novakören under Claes Ljungdals ledning. Fyrverkeri och kanonsalut avslutade den vackra men lite kylslagna kvällen.

Katrineholms slottsruin var målet för utflykten den 29 juni under Inger och Lars Källners ledning. Ett 30-tal deltagare fick höra historien om slottet och dess öde. Ännu kan man se rester av både vallgrav och trädgård, men "tidens tand" gnager på det mesta, och naturen återtager vad den förlorat! **Slätterdagen den 9 aug** var vi ett drygt 10-tal "slättergubbar" och räfserskor som i den sköna sensommarvärmen såg till att gräs och diverse örter skördades. Det blev som vid föregående år, tekniken som tog över hand-

kraften till slut. Vi ser ändå (kanske med god vilja) att blommorna börjar återvända i park och gräsmattor.

”Öppen hembygdsgård” söndagen den 31 aug. fick en bra start med fint sensommarväder och dryga 20-talet besökande. Det var övervägande icke-medlemmar som kom och tog tillfället i akt att bese vår hembygds-gård. Detta var helt i linje med vad Lars Källner tänkte sig när han kom med förslaget till denna aktivitet. Under efter-middagen gick vi runt och besåg de olika byggnaderna och dess innehåll, varvid Lasse o. Bengt turades om att berätta en del. Samlingen avslutades med gott kaffe, frågestund och trevlig samvaro.

Brasaftonen den 24 okt. hade vi besök av en skönsjungande Anebyflicka, Felicia Pettersson, ackompanjerad på pianot av Solveig Björkegren. Irma Lundström läste sedan några Pälle Näver-dikter, med fin känsla, som publiken verkligen tyckte om. Solveig Björkegren tillsammans med Fredrik Starkenberg (still going strong) avslutade sedan kvällens underhållning med låtar på fiol. En välspelande duo som uppskattades av publiken i den fullsatta Hembygdsgården.

Den verksamhet som vi benämnt "fotodokumentation" har fortsatt under 2014 med ett antal sammankomster. Det har varit deltagare från olika håll som har haft gamla foton (även dokument) att visa upp. De flesta foton

skannar vi in för att bevara, särskilt natur o. miljö-bilder där det allmänna intresset är stort. Under hösten har vi fått en dataprojektor inmonterad, inköpt hos Eklunds Radio o. TV, som vi kommer att finansiera genom utlovat bidrag från Stiftelsen Marbäcks skogsallmänning. Till årsmötet i mars 2015 kommer ett urval av inskannade bilder att visas.

Fibernät till internetkommunikation har vi även erhållit genom sponsring av Carl Bonde, Bordsjö Skogar AB. Styrelsen har bedömt att vi i dagsläget ej kopplar upp oss med abonnemang, men framför ett tack för anslutningen och möjligheten att framöver kunna använda internettjänsten. Under året har en del arbeten utförts som ej är omnämnda, bl.a. en omläggning av stentrappan framför västra ingången, huggning av gärdsgårdsslanor och reparation av vattenledningen.

Styrelsen har under året haft 7 protokollförda sammanträden.

Marbäck i december 2014
Bengt Nilsson

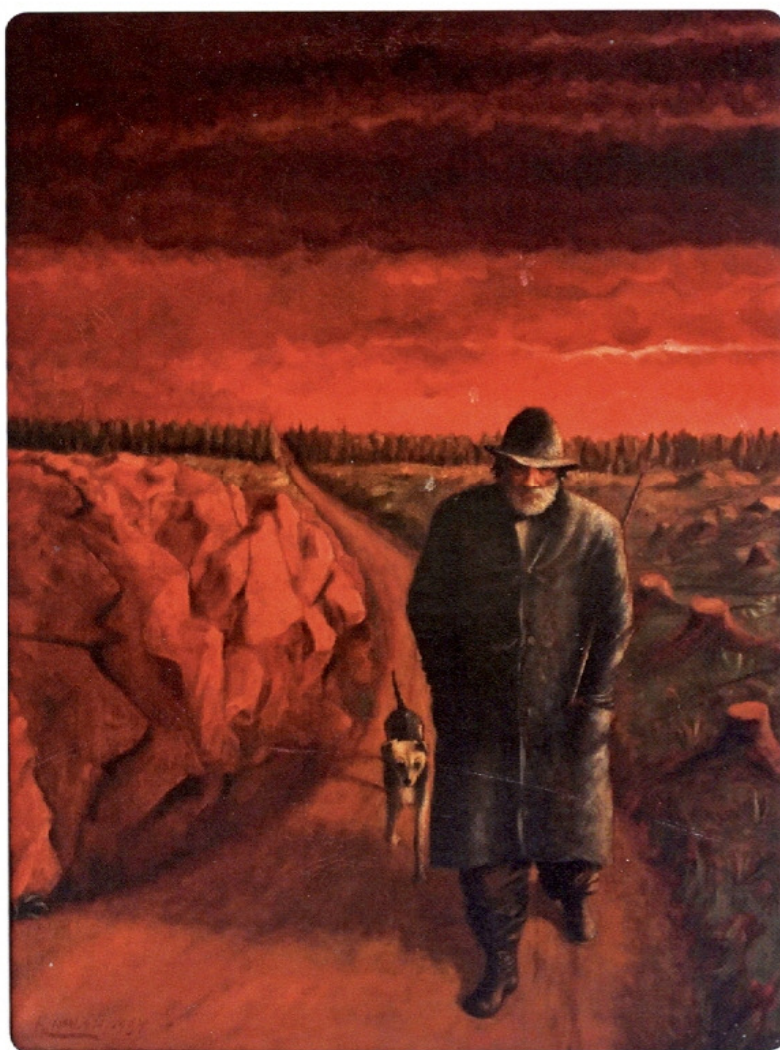

Calle Dave

Grindstugan el. Davabo var beläget mellan Haga och Berga. Backstugan var bebodd från mitten av 1800-talet, för år 1858 bosatte sig Gustaf, Fredrik Samuelsson där. Han hade avtjänat 28 dygns "vatten och bröd" och uppenbar kyrkoplikt för att han slagit sin mor. Hans hustru hette Sofia Ek och var från Flisby socken. De hade tillsammans 5 barn och ett av dessa var Carl, Alfred, född 1869, och blev känd som "Calle Dave".

Han försörjde sig först ett tag som järnvägsarbetare i Norrland, men tog snart värvning vid Göta artilleriregemente. Det blev inte något långvarigt jobb för hans del. Varför han fick sitta av en tid på Karlsborgs fästning är inte känt, men utkommen därifrån häktades han efter en tid för lösdriveri. År 1903 avtjänade han 4 månader på Svartsjöanstalten, en plats som han senare i livet aldrig ville höra talas om. Han skickades slutligen till hemförsamlingen i Marbäck. Det blev landsvägen som blev hans hemvist större delen av livet, där han drog fram med sina hundar. Han fick sluta sina dagar på Marbäcks Ålderdomshem, och avled där 1944.

Även om Calle var "luffare" så visste han nog vad han ville många gånger. Ett sådant exempel berättar Lars Källner om från sitt hem, Fagerhult: Hans mamma Judith hade Calle på besök ibland, då han brukade få både mat och kaffe. Under krigstiden var det ont om kaffeböner så vid besöket denna dagen var kaffet kokt på något annat extrakt (cikoriablom?). "Surr, nä fy vale de drecker inte ja" sa Calle, "då får de la va" sa Judith,

Oljemålning utförd 1937 av K. Amlöf.

varefter Calle traskade iväg. Efter några dagar kom Calle tillbaks igen och bad om kaffe ”men det dög ju inte förra gången” sa Judiht, ”i dag duger de för nu är de bönekaffe” sa Calle! Han visste att där var symöte!

En annan underlig episod var när han i trakten av Edhult hade satt sig naken med rumpan i en myrstack. Kanske var det hälsobefrämjande men föga njutbart!

Original kan vara intressanta, men deras levnadsöden sorgliga. De flesta hade nog en svår ungdomstid som lade grunden till vad deras liv sedan blev.

Bengt Nilsson

Källa: Gamla papper berättar – Linus Johansson

Matts Efraim som velat skilja sig från sin hustru men efter prästerlig varning åter försonats med henne, möter skräddar Jonas, som ej kan styra sin nyfikenhet.

Jonas: — Sää, du ä förlikter mä käringa igän?

Matts Efraim: — Jaa, så te vida att vi legger i samma säng, men vi legger skavfötters.

Marbäcks hembygdsförenings Program för 2015

Årsmöte den 13 mars, kl 19

Visning av en del dokumenterade foton, förhandlingar och kaffe-servering

Arbetsdag den 25 april kl 9-13

Vårrojning inför Valborgsmässofirandet, tag med handredskap.

Valborgsmässofirande den 30 april

Traditionellt tillsammans med kyrkan kl 19, fortsättning vid Hembygdsgården därefter, vårbrasan tändes kl 21

Utflykt till Brunseryd den 28 juni där samling sker kl 14.

Vi får där ta del av gårdens historia. Medtag gärna kaffekorg!

Slätterafton den 13 augusti kl 18

Tag med slätterredskap, föreningen bjuder på kaffe och tårta.

”Öppen hembygdsgård” den 12 september kl 9-13

Vi hägnar gärdesgård och ser på en del intressanta saker, kaffe-servering. (annonseras)

Brasafton den 23 oktober kl 19

Programmet ej fastsällt, (annonseras)

Fotodokumentation

Onsdagarna 21 jan, 11 febr, 4 mars, med början kl 18.30